

2012 | Linda Simonsen

Den hållbara forskningspolitiken

**Inför 2012 års forsknings- och
innovationspolitiska proposition**

Den hållbara forskningspolitiken
Inför 2012 års forsknings- och
innovationspolitiska proposition

Linda Simonsen

Citera gärna ur skriften, men ange källa

© Linda Simonsen och Saco 2012

www.saco.se

Förord

I höst ska regeringen lägga fram en ny forsknings- och innovationspolitisk proposition. För Saco är det ett av de viktigaste förslagen som läggs till riksdagen under innevarande mandatperiod. Därför har Saco utarbetat en rapport där vi redogör för vad som bör ingå i ett bra forsknings- och innovationspolitiskt program. Det är förslag som, om de genomförs, långsiktigt kommer att stärka Sveriges position som ledande kunskapsnation samt ge forskarsamhället rimliga villkor.

Om det ska bli möjligt krävs ganska stora förändringar på alla nivåer, från grundskola till spetsforskning. Sverige behöver en hållbar forskningspolitik som präglas av långsiktighet och förutsägbarhet. Så har inte varit fallet de senaste åren, men nu har regeringen chansen att göra något åt det.

Genom ökade direkta anslag som förbättrar lärosätenas möjlighet till långsiktig planering kommer man en bit på väg. Det gör man även med satsningar på fler forskartjänster och fler disputerade lärare på samtliga nivåer i utbildningssystemet. Att alla statliga forskningsmedel ska vara kvalitetssäkrade är självklart, och kvalitetsutvärderingen måste ske utifrån peer-review och inte enbart via enkla indikatorer. Ökad rörlighet mellan lärosätena måste stimuleras och samverkan med näringslivet måste både uppvärderas och uppmuntras, för att nämna några av de förslag som utvecklas närmare i rapporten.

Det är min förhoppning att denna rapport ska läsas noggrant av utbildningsminister Jan Björklund och hans medarbetare samt naturligtvis av alla andra som deltar i den forskningspolitiska debatten.

Stockholm i februari 2012

Göran Arrius
ordförande Saco

Sammanfattning

Inom kapitlet *Resurser och kvalitet* vill Saco:

- Satsa mer offentliga resurser på forskning.
- Verka för en hållbar forskningspolitik som ger lärosätena möjlighet till långsiktig strategisk planering.
- Öka de direkta anslagen.
- Minska lärosätenas beroende av externa medel.
- Satsa på duktiga individer.
- Skrota de strategiska forskningsområdena.
- Att de statligt finansierade råden inte kräver motfinansiering, och att de finansierar även overheadkostnaderna.
- Införa en bredare kvalitetsbedömning baserad på peer-review för den del av de direkta anslagen som fördelas utifrån kvalitet.
- Kvalitetssäkra ALLA statliga forskningsresurser.
- Att EU omfördelar medel och satsar en större andel av sin budget på FoU.
- Att EU prioriterar forskningsprojekt som är för stora för medlemstaterna att finansiera själva.
- Att EU kanaliserar en större andel av sin forskningsbudget via Europeiska forskningsrådet.

Inom kapitlet *Ingen forskning utan forskare* vill Saco:

- Öka forskningsanknytningen i grundskola och gymnasium.
- Inrätta lektorat i gymnasium och grundskola.
- Öka forskningsanknytningen i grundutbildningen.
- Öka andelen disputerade lärare på lärosätena.
- Öka antalet undervisningstimmar på lärosätena.
- Att forskare och doktorander erbjuds tjänster, inte stipendier och utbildningsbidrag.

- Marknadsanpassa doktorandlönerna.
- Skapa fler postdoktjänster och tydliga karriärvägar inom högskolan.
- Att lärarna på lärosätena ska ha tid till forskning, utan att vara beroende av externa medel.

Inom kapitlet *Rörlighet och samverkan vill Saco:*

- Öka rörligheten dels mellan svenska lärosäten, dels mellan svenska och utländska lärosäten och dels mellan akademien och näringslivet/offentliga sektorn.
- Att forskar- och lärartjänster utlyses och tillsätts i konkurrens efter sakkunnigutlåtande.
- Att befattningsstrukturen på lärosätena ska vara centralt reglerad.
- Införa en kvalitetsindikator som är baserad på rörlighet.
- Införa fler statligt finansierade mobilitetsprogram med rejäla resurser för postdoktjänster.
- Anpassa regelverken så att internationella utbyten underlättas.
- Inrätta gästforskningsprogram och underlätta samarbeten mellan lärosätena.
- Införa en kvalitetsindikator som är baserad på samverkan.
- Öka samverkan mellan akademien och det omgivande samhället.
- Att samverkan ska ses som en merit vid tjänstetillsättningar.
- Att forskningsfinansiärerna värderar samverkan högre vid fördelning av forskningsmedel.
- Öka antalet kombinationstjänster och införa dem i fler ämnesområden, till exempel teknik och samhällsvetenskap.
- Att det ska vara möjligt för de forskarutbildade som lämnat akademien att fortsätta vara vetenskapligt aktiva.
- Att det inte krävs att man är knuten till ett lärosäte för att söka och erhålla forskningsmedel.

Inledning

Hösten 2012 ska regeringen presentera nästa forsknings- och innovationspolitiska proposition. För att bidra till det arbetet presenteras i denna rapport forskningspolitiska problem och tänkbara lösningar som Saco identifierat.

Rapportens utgångspunkt är att Sverige behöver en hållbar forskningspolitik. Forskningspolitiken kan inte bölja fram och tillbaka. Den måste vara stabil, över blockgränser och över mandatperioder. Lärosätena måste ha möjlighet att bygga upp sin forskningsverksamhet efter givna, pålitliga förutsättningar. En hållbar forskningspolitik ska tillgodose dagens forskningsbehov utan att riskera kvaliteten på den framtida forskningen. En hållbar forskningspolitik präglas av långsiktighet och förutsägbarhet, men kan anpassas efter de nya utmaningar och förutsättningar som uppkommer. Den forskningspolitik som bedrivits de senaste åren har inte uppfyllt detta.

Saco har två huvudskäl till varför vi engagerar oss i forskningsfrågorna. Det första skälet är relaterat till samhällets utveckling och handlar om forskningens betydelse för ökad välfärd och kunskapsutveckling. Det behövs stark forskning för att möta de stora framtida utmaningarna. Dessutom är forskningen en förutsättning för innovationer och ekonomisk tillväxt. Forskningen är också viktig för universiteten som kunskapsproducerande miljöer. Forskande lärare bidrar till kvalitet i högskolan och förmedlar ny kunskap till studenterna och samhället.

Men det finns också ett fackligt perspektiv på frågan. Det handlar om villkoren för doktoranderna och för de som forskar och undervisar i högskolan. Vi tycker att det är viktigt med trygga anställningar och goda villkor. Inte bara för att arbetstagaren ska ha det bra, utan också för att undervisningen och forskningen ska bli så bra som möjligt. Vi tror att villkoren hänger ihop med möjligheten att skapa bra forskning i Sverige. Goda villkor med långsiktighet och sociala skyddsnät gör att forskarna kan kombinera undervisning och forskning av hög kvalitet.

Sacos forskningspolitik och denna rapport utgår från ett antal problem som vi sammanfattat i tre kapitel. Det första kapitlet handlar om resursfördelning och kvalitetssäkring. Det andra kapitlet handlar om forskarnas villkor och hur man gör forskarkarriären attraktiv. Det tredje kapitlet handlar om rörlighet och samverkan. Vi tror att förbättringar inom dessa områden kan bidra till att skapa en hållbar forskningspolitik.

Rapporten är främst formulerad som ett inlägg för att påverka den forsknings- och innovationspolitiska propositionen. Därför fokuserar den på den statligt finansierade forskningen och på vad staten kan göra för att svensk forskning ska vara konkurrenskraftig och av hög kvalitet. I centrum

för den statligt finansierade forskningen står universitet, högskolor och forskningsfinansierande myndigheter.

Även om vi här fokuserar på den statligt finansierade forskningen bör man komma ihåg att näringslivet står för ungefär två tredjedelar av de svenska resurserna för forskning och utveckling. Den forskning som näringslivet finansierar och producerar är av stor betydelse. Inom näringslivet sker viktiga framsteg och innovationer som skapar arbetstillfällena och som bidrar till att öka vår tillväxt och vårt välstånd.

Det är också viktigt att uppmärksamma att den forskning och utveckling som sker inom näringslivet och staten inte är separata delar, utan att de är ömsesidigt beroende av varandra och bör betraktas som en helhet. Den statligt finansierade forskningen bidrar med forskarutbildad kompetens till näringslivet. Den tar ansvar för grundforskningen och gör det möjligt att lösa samhällsnyttiga problem även i de fall när marknadskrafterna inte vill gå in som finansiär. Näringslivet å andra sidan bidrar med ekonomiskt stöd, verklighetsnära problemformuleringar, innovationer och arbetslivskopplad kompetens. Staten har ett ansvar för att underlätta samspelet och öka kontaktytorna mellan akademi och näringsliv.

I och med autonomireformen ligger en större del av ansvaret för problemlösningen på lärosätena själva. Men regeringen har fortfarande stora möjligheter att styra lärosätena och påverka utvecklingen i den riktning som de önskar. Rapporten kommer att fokusera på det som är statens ansvar, men berör även frågor där lärosätena själva kan påverka utvecklingen samt områden där näringslivet och det omgivande samhället kan bidra.

Slutligen vill vi poängtera att Saco respekterar det finanspolitiska ramverket och inte har för avsikt att föreslå åtgärder som strider mot saldomålet eller äventyrar stabiliteten i den svenska ekonomin. De föreslagna satsningarna bör finansieras via omprioriteringar och via framtida ekonomisk tillväxt som ökar reformutrymmet i ekonomin.

Resurser och kvalitet

Saco vill:

- Satsa mer offentliga resurser på forskning.
- Verka för en hållbar forskningspolitik som ger lärosätena möjlighet till långsiktig, strategisk planering.
- Öka de direkta anslagen.
- Minska lärosätenas beroende av externa medel.
- Satsa på duktiga individer.
- Skrota de strategiska forskningsområdena.
- Att de statligt finansierade forskningsråden inte kräver motfinansiering, och att de finansierar även overheadkostnaderna.
- Införa en bredare kvalitetsbedömning baserad på peer-review för den del av de direkta anslagen som fördelas utifrån kvalitet.
- Kvalitetssäkra ALLA statliga forskningsresurser.
- Att EU omfördelar medel och satsar en större andel av sin budget på FoU.
- Att EU prioriterar forskningsprojekt som är för stora för medlemstaterna att finansiera själva
- Att EU kanaliserar en större andel av sin forskningsbudget via Europeiska forskningsrådet.

Hur mycket ska vi satsa och hur ska forskningsmedlen fördelas?

Sverige är ett av de länder som satsar mest på forskning och utveckling. 2009 uppgick utgifterna för FoU-verksamhet mätt som andel av BNP till 3,6 procent. Sverige placerade sig med detta som nummer två inom OECD, efter Finland.¹ Av dessa 3,6 procent stod företagen för 2,5 procentenheter och den offentliga sektorn för 1,1 procentenheter.² Detta innebär att Sverige uppfyllde EU:s målsättning om att de totala avsättningarna till FoU ska uppgå till tre procent av BNP (varav de offentliga anslagen ska uppgå till en procentenhet). Under de senaste åren

¹ SCB (2011) Statistiska Meddelanden UF16SM1101. Israel blev medlem i OECD 2010. Under 2009 satsade de 4,27 procent av sin BNP på forskning, vilket hade placerat dem som nummer ett.

² SCB (2011) Statistiska Meddelanden UF16SM1101.

har företagens utgifter för forskning minskat i Sverige, vilket innebär att de offentliga anslagen blivit allt viktigare.³

Att Sverige uppfyller ett- och treprocentmålen betyder inte att det satsas tillräckligt på forskning i Sverige. Om Sverige ska ha ett kunskapsintensivt näringsliv och forskning av hög klass behövs det satsas mer än så. Det långsiktiga nationella målet för de offentliga satsningarna bör kanske vara 1,2 procent, eller kanske till och med 1,5 procent?

Hur mycket pengar som satsas på forskning är självklart av stor betydelse. Det är viktigt att Sverige fortsätter att ligga i topp och helst går före vad gäller satsningar på forskning. Men för att forskningspolitiken ska bli hållbar måste också innehåll och former diskuteras. Hur ska systemet organiseras för att forskningen ska bli så bra som möjligt? Vad ska Sverige satsa på?

Tidigare har konflikten mellan grundforskning och tillämpad forskning eller innovationsmotiverad forskning varit central i frågan om prioritering av resurser. Idag ter sig denna konflikt som alltmer konstruerad. Grundforskning och innovationsmotiverad forskning ska inte ses som konkurrerande verksamheter, utan snarare som olika skeden i forskningen som förutsätter varandra. Grundforskningen behövs som kunskapsbas i den innovationsmotiverade forskningen, och de resultat och tillämpningar som kommer ur den innovationsmotiverade forskningen ger inspiration och feedback till grundforskningen. Båda är viktiga och kopplingen dem emellan bör stärkas. Dock bör man vara medveten om att olika typer av forskning har olika förutsättningar och kan kräva olika lösningar för att komma till sin fulla rätt.

En annan konflikt som brukar målas upp är den mellan ämnesområden. Men även där är det snarare samarbeten som bör vara i centrum. Det är självklart viktigt att satsa på forskning inom naturvetenskap, medicin, matematik och teknik. En stor andel av forskningen bedrivs inom dessa områden och denna forskning är viktig för att lösa flera av de framtida stora utmaningarna. Men det går inte att isolera dessa ämnen, och glömma bort samhällsvetenskap och humaniora. Alla ämnen är viktiga och har en funktion att fylla. Fler tvärvetenskapliga samarbeten behövs, där samhällsvetenskap och humaniora samverkar med teknik och naturvetenskap. Det är först då man kommer att hitta lösningarna på de stora problemen. Det behövs överlag ett ökat samspel mellan olika ämnen, ett samspel som kan leda till oväntade, kreativa korsbefruktningar.

Den centrala frågan idag är inte vilka ämnesområden och forskningskedan som resurserna fördelas till. Istället bör man fundera mer på hur resurserna fördelas, det vill säga efter vilka mekanismer och regler. De direkta statliga anslagen som lärosätena kan disponera fritt

³ SCB (2011) Forskning och utveckling i Sverige 2009, Statistiska Meddelanden UF16SM1101.

efter eget huvud stod för ungefär 44 procent av lärosätenas intäkter 2009.⁴ Övriga intäkter kom främst från externa anslag, som kan vara både privata eller offentligt finansierade där den offentliga finansieringen går via exempelvis forskningsråd, kommuner, landsting och EU. De direkta anslagens andel av de totala intäkterna har på senare år minskat, samtidigt som de externa medlen har ökat.

Den forskningspolitiska propositionen som kom 2008 innehöll stora satsningar, men pengarna gick inte främst till att stärka de direkta anslagen. Istället satsades stora summor på strategiska forskningsområden. Dessutom har delar av de direkta anslagen börjat fördelas efter kvalitetsindikatorer.⁵ På senare tid har det också uppmärksammats att det finns oförbrukade forskningsmedel på lärosätena.⁶ Samtidigt som vissa institutioner inom lärosätena saknar medel, gör andra inte av med de resurser som de får. Lärosätena har också tvingats till en allt kortare planeringshorisont. Hur stora medel de kommer att erhålla i framtiden är ovisst in i det sista.

Att minska ryckigheten i systemet och öka kontinuiteten måste vara ett första mål för forskningspolitiken. Dagens kortsiktiga system gör det svårt att planera långsiktigt då förutsättningarna abrupt kan ändras när nästa forskningsproposition kommer. Kanske är det dags att avskaffa de fyraåriga forskningspropositionerna och istället göra kontinuerliga uppföljningar varje år. Forskningspolitiken måste stå i centrum varje år, inte bara vart fjärde. Dessutom är det viktigt att forskningspolitiken är blocköverskridande för att minska risken för stora svängningar vid maktskiften.

Öka de direkta anslagen

Hur ska då resursfördelningssystemet se ut för att Sverige ska få en långsiktig och hållbar forskningspolitik som ger bra förutsättningar för forskning av hög kvalitet? En bra utgångspunkt är att en större andel av resurserna kanaliseras via de direkta anslagen. Man bör ge en rejäl obunden grundplåt till de som äger forskningsfrågorna, så att de kan skapa bra forskning och forskarutbildning. Institutionerna måste få en möjlighet att bygga upp bra miljöer och ha långsiktighet i sin planering. Finns det mer fasta resurser så kommer det att finnas utrymme för fler fasta tjänster, vilket ger institutionerna möjlighet att satsa på sina duktiga forskare.

De direkta anslagen är också en förutsättning för att institutionerna ska kunna skapa egna forskningsstrategier, som är självständiga från de externa finansiärerna och baserade på de fördelar som just deras forskargrupper har. Fokuseringen på externa medel och strategiska

⁴ SCB (2010) Forskning och utveckling inom universitets- och högskolesektorn 2009, Statistiska Meddelanden UF13SM1001 korrigerad version.

⁵ Regeringens proposition 2008/09:50 Ett lyft för forskning och innovation.

⁶ Riksdagen (2011) Oförbrukade forskningsbidrag vid universitet och högskolor, RiR 2011:3.

forskningsområden har bidragit till att forskningen blivit alltmer detaljstyrd. Kraven på tillämpbarhet och omedelbar nytta blir allt större. Men den fria grundforskningens betydelse får inte underskattas. Ingen vet vilken forskning som leder till den kunskap som behövs i framtiden. Eftersom huvuddelen av grundforskningen sker vid högskolor och universitet är det viktigt att det finns fria resurser vid institutionerna för att uppmuntra denna typ av forskning.

Detta innebär inte att man kan bortse från att forskningen bör ha en nyttoaspekt. Att forskningen ska vara samhället till nytta är alltid viktigt, men det betyder inte att den behöver vara uppdragsrelaterad eller styrd. Att forskningen ska komma till nytta handlar inte bara om innovationer och samverkan, utan också om att det finns kanaler att föra ut forskningens resultat till de som kan tillämpa den, både inom näringslivet och inom offentlig sektor. Här är forskarnas rörlighet en viktig pusselbit. När forskarna rör på sig, rör även kunskapen på sig och kommer andra delar av samhället till nytta.

De externa medlens ökade betydelse och konsekvenser

De externa medlen utgör idag en avgörande del av institutionernas forskningsfinansiering. I grunden är principen om att fördela statliga medel via forskningsråd bra, framför allt eftersom dessa medel är kvalitetssäkrade och söks i konkurrens. Detta är viktigt för att uppmuntra och stödja bra forskning och duktiga forskare. Men idag är de externa medlen en förutsättning för många institutioners forskningsverksamhet snarare än en bonus för ett väl genomtänkt och kvalitetssäkrat projekt. Dessutom är externa medel en resursfördelningsindikator och påverkar hur mycket direkta anslag som lärosätena får.

Idag använder den forskande personalen vid högskolorna allt mer av sin arbetstid till att ansöka om dessa pengar. I genomsnitt ägnar de tio procent av sin forskningstid till att söka externa medel. Vissa personalkategorier i vissa ämnen ägnar ännu mer tid. Till exempel lägger professorer inom det tekniska området ned hela 29 procent av sin forskningstid på ansökningar.⁷ Man kan fråga sig om det verkligen är vettigt att det finns professorer som använder nästan en tredjedel av sin forskningstid till att ansöka om forskningsmedel när beviljandegraden är så låg.⁸ Möjligheten att erhålla externa medel är dock större för etablerade professorer än för många andra kategorier av forskare. Unga, nydisputerade har små möjligheter att själva erhålla medel, vilket bidrar till deras problem att etablera en egen forskningsinriktning.

När beroendet av externa medel ökar minskar institutionernas möjligheter att styra sin egen verksamhet och tänka långsiktigt. Långsiktigheten är

⁷ Högskoleverket (2011) Statistisk analys, Regnr 63-3330-11.

⁸ Vetenskapsrådets beviljandegrad för projektbidrag 2009 låg mellan 9 och 33 procent beroende på vetenskapsområde. För samtliga vetenskapsområden var medeltalet 25 procent. Se Vetenskapsrådets årsredovisning 2009.

viktig av flera skäl. Ett skäl är att det är svårt att fastanställa forskare med hjälp av kortsiktiga externa medel. Dessutom bör meriteringstjänster som forskarassistenttjänster eller motsvarande vara åtminstone fyra år för att den disputerade ska ha en möjlighet att meritera sig, och de externa medlen omfattar ofta högst tre år. Ett annat skäl är att det krävs långsiktighet för att forskarna ska våga ta risker i forskningen, risker som kan ge utdelning på sikt. Med korta finansieringar finns risk att man tvingas fokusera på det förutsägbart publiceringsbara där man kan få fram resultat i tid. Det är inte så man skapar forskning av internationell toppkvalitet.

Medfinansiering och urholkning

Samtidigt som de externa medlen har ökat i betydelse har medfinansiering eller motfinansiering blivit allt vanligare. Ungefär nio procent av de direkta anslagen används till dessa typer av samfinansiering.⁹ I vissa fall handlar det om att finansiärerna kräver motfinansiering från institutionen för att projektet ska bli av, det vill säga att de kräver att institutionen själv går in med medel. Det är också vanligt att de externa finansiärerna inte finansierar hela overheadkostnaden, utan låter detta belasta institutionens ekonomi.

Eftersom de externa medlen har ökat i betydelse har också medfinansiering blivit ett allt större problem. Medfinansieringen gröper ur de direkta anslagen, och minskar institutionens utrymme för egna satsningar. Det blir allt mindre pengar kvar till lärarnas forskning, och möjligheten till långsiktig planering minskar. Att de statliga forskningsråden är med och bidrar till urholkningen av de direkta anslagen är kontraproduktivt ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Det borde vara självklart att de statliga finansiärerna inte kräver motfinansiering. Dessutom borde man arbeta för att både de statliga finansiärerna, och de privata, betalar en större del av de overheadkostnader som deras projekt har.

Miljöer eller individer?

En annan fråga som diskuterats den senaste tiden är om man ska satsa på miljöer eller på individer. Det är uppenbart att de goda forskarmiljöerna är viktiga. Det är ofta i mötet med andra forskare som de stora framstegen sker. Men miljöerna består av individer, och risken med att fokusera på miljöer är att det skapas miljöer som i första hand är konstruerade för att erhålla pengar, och där forskningen sedan ändå sker på olika håll. Om man måste välja mellan att satsa pengar på individer eller på miljöer är det bättre att pengarna går till individer. Det är i slutändan individerna som forskar, inte miljöerna, och det är viktigt att identifiera och uppmuntra kreativa enskilda forskare. I detta sammanhang är det också viktigt att satsa på att yngre forskare får möjlighet att bygga upp en självständig forskningsinriktning. Men det är viktigt att inte låsa upp alltför mycket

⁹ Regeringens proposition 2011/12:1 Budgetpropositionen för 2012, Kapitel 16 Utbildning och universitetsforskning.

pengar den här vägen, eftersom satsningar på individer kan begränsa institutionernas rörelsefrihet.

De strategiska forskningsområdena

Den forsknings- och innovationspolitiska propositionen från 2008 aviserade att de årliga satsningarna på forskning och innovation skulle öka med fem miljarder. Av dessa skulle mer än en tredjedel, ca 1,8 miljarder per år, gå till de strategiska forskningsområdena. De strategiska forskningsområdena innehöll ett tjugotal forskningsfält inom främst medicin, teknik och klimat. Forskningsfälten var utvalda för att de ansågs behandla viktiga samhällsproblem, för att Sverige har, eller har förutsättning att få, forskningsmiljöer av världsklass på området samt för att de hade anknytning till det svenska näringslivet.¹⁰

De strategiska forskningsområdena är problematiska av flera orsaker. De är tänkta att behandla de stora samhällsproblemen, men att bedöma vilka problem som är viktigast är en svår uppgift. Det är svårt, intill omöjligt, att i förväg avgöra vilken forskning som kommer att bli viktigast i framtiden och i vilka miljöer lösningarna kommer att uppstå. Man kan därför fråga sig vilken kompetens regeringen har att bedöma detta, och om det är önskvärt med en sådan politisk detaljstyrning av forskningen. Områdena blir också väldigt smala och binder upp stora summor pengar. Det är inget som säger att den bästa och viktigaste forskningen kommer att ske här. Att öronmärka pengar är också tveksamt utifrån kvalitetssynpunkt, då dessa områden prioriteras och konkurrensen och prövningen av kvalitet endast sker i relation till detta område. Riktade utlysningar kan självklart vara motiverade för att lösa viktiga samhällsproblem, men de strategiska områdena är av alltför stor ekonomisk omfattning.

Kvalitetssäkring av de statliga forskningsresurserna

Ur Sacos synvinkel handlar det inte bara om höjda anslag till forskningen, utan också om att använda medlen mer effektivt. I detta sammanhang är det viktigt att fokusera på forskningens kvalitet och hur forskningsmedlen kan kvalitetssäkras.

Kvalitetssäkring av direkta anslag

Lärosätenas direkta anslag för forskning tilldelades tidigare inte efter någon modell eller rutin som tog hänsyn till prestation eller kvalitet. De direkta anslagen var istället resultatet av successiva riksdagsbeslut och speglade snarare olika tiders reformambitioner.¹¹ En förändring infördes dock 2010, då en del av de direkta anslagen började fördelas utifrån resultatindikatorer. Syftet var att lärosätenas resultat och kvalitet ska påverka hur mycket forskningsresurser de erhåller. De två resultatindikatorerna som används är externa medel och publiceringar/citeringar. Eftersom olika områden har olika forskningstradition ges humaniora, samhällsvetenskap och till viss del

¹⁰ Regeringens proposition 2008/09: 50 Ett lyft för forskning och innovation.

¹¹ SOU 2007:81, Resurser för kvalitet.

naturvetenskap en större tyngd i beräkningarna. Indikatorerna används vid fördelning av nya medel för forskning och forskarutbildning som tillförs universitet och högskolor. Det sker också en omfördelning av forskningsmedel utifrån indikatorerna. Under 2010 och 2011 omfördelades ungefär en miljard kronor varje år.¹²

De resursfördelningsindikatorer som används för att fördela en del av de direkta anslagen kan ifrågasättas. Publiceringar och citeringar är ett vedertaget mått inom forskarvärlden, men det är uppenbart svårt att tillämpa på områden som inte har en tradition av att publicera sina resultat på detta sätt. Sedan kan man fråga sig vad man egentligen mäter, är det kvalitet eller kvantitet?

Modellen kan också kritiseras på grund av att den endast utgår från två indikatorer för att mäta något så komplext som forskningskvalitet. Att kvalitet är svårt att mäta syns bland annat i den omfördelning av medel efter dessa kriterier som gjordes 2010 och 2011. För samma lärosäte kunde beloppen variera stort mellan åren. Det fanns lärosäten som ena året erhöll 20 miljoner, för att nästa år förlora drygt 4 miljoner.¹³ Om måtten fängade kvalitet borde avvikelserna inte vara så stora mellan åren.

Fördelning efter kvalitet är en bra utgångspunkt, men det fungerar inte att göra det efter två indikatorer. En större utvärdering av verksamheternas kvalitet utifrån peer-review krävs, och beslutet bör gälla på lite längre sikt. Detta kan kombineras med användandet av kvalitetsindikatorer som underlag för bedömning, men då bör de kompletteras med fler, till exempel samverkan och rörlighet. Det är viktigt att den utvärdering som görs passar samtliga forskningsområden.

Kvalitetssäkring av myndigheternas forskningsmedel

Även om man kan diskutera kvalitetsindikatorer, vad som är kvalitet eller hur kvalitet kan mätas, är nog de flesta överens om att det är viktigt att forskningsmedlen är kvalitetssäkrade. De flesta forskningsmedel kvalitetssäkras redan idag. De statliga externa medlen som går via forskningsråden fördelas efter en granskning av vetenskaplig kvalitet, och de direkta anslagen fördelas också till viss del efter ovan diskuterade kvalitetsindikatorer. Därför är det anmärkningsvärt att inte motsvarande system finns för de forskningsmedel som fördelas via de statliga myndigheterna.

2011 gick ungefär 16 procent av de statliga forskningsresurserna, 4,8 miljarder, till olika myndigheters FoU-verksamhet. Denna summa motsvarar ungefär en tredjedel av de medel som gick direkt till

¹² Regeringens proposition 2011/12:1 Budgetpropositionen för 2012, Kapitel 16 Utbildning och universitetsforskning. Det totala belopp som omfördelas är summan av de medel som har omfördelats föregående år och tio procent av de nya resurserna som tillförts universitet och högskolor föregående år. Fördelningen för ett givet år baseras på varje högskolas medelvärde för respektive indikator över tre år.

¹³ Ibid.

universiteten, och är något större än de medel som Vetenskapsrådet erhöll. Det är alltså en väldigt stor andel av de totala statliga forskningsmedlen som går till myndigheternas FoU.

Denna stora mängd medel, som går vid sidan av de reguljära forskningsmedlen, fördelas ibland utifrån otydliga och svärgenomskådliga kriterier. Det är oklart hur kvalitetssäkringen går till när dessa medel fördelas på myndigheterna. Vid bedömningarna är relevans för myndighetens samhällsuppgift en viktig faktor, och ses som en kvalitetsindikator i sig. Detta kan vara ett problem om det sker på bekostnad av den vetenskapliga kvaliteten. Självklart måste vetenskaplig kvalitet vara ett nödvändigt villkor när medel fördelas på myndigheterna, precis som för övriga statliga forskningsresurser. Därför är det viktigt att införa tydliga riktlinjer på myndigheterna för hur den vetenskapliga kvaliteten ska bedömas.

Saco anser att staten bör strama upp processkraven vid fördelningen av allt som betecknas som forskningsmedel. Det kan man till exempel göra genom att i en förordning slå fast vad som bör gälla. Medlen ska fördelas efter utlysning och det ska ske i öppen konkurrens. Relevansen får inte ursäktas dålig vetenskaplig kvalitet och besluten bör fattas av organ där vetenskapligt meriterade ledamöter är i majoritet. Sedan kan staten i regleringsbrevet föreskriva vilka myndigheter som ska tillämpa denna förordning. I förordningen kan man också peka ut till exempel Vetenskapsrådet som tillsynsmyndighet för förordningen.

EU och forskningen

EU har blivit en allt viktigare forskningsfinansiär. Det sjunde ramprogrammet har en budget på drygt 50 miljarder euro. En stark europeisk forskningspolitik är viktig både för att stärka den nationella forskningen och för att finansiera stora strategiska satsningar som kan vara av betydelse för flera EU-länder. Forskningens stora betydelse motiverar att medel omfördelas från till exempel jordbruksstöd och strukturfonder till forskningsmedel.

Inom EU:s ramprogram för forskning bör mer medel kanaliseras via det europeiska forskningsrådet (ERC). ERC ger stöd till spetsforskning inom samtliga områden i form av forskningsprojekt som leds av enskilda forskare som erhållit medel i stark europeisk konkurrens. Andra delar av ramprogrammet är istället inriktade på utvalda tematiska forskningsområden, där forskningen ska bedrivas som gränsöverskridande samarbeten. EU:s forskningsbudget bör också prioritera finansiering av projekt som är för stora för medlemsstaterna att klara på egen hand.

Det är viktigt att EU:s forskningsmedel används effektivt och resulterar i relevant forskning av hög kvalitet. Därför bör Sverige verka för en oberoende utvärdering av hela ramprogrammet för forskning och innovation och dess effekter.

Ingen forskning utan forskare

Saco vill:

- Öka forskningsanknytningen i grundskola och gymnasium.
- Inrätta lektorat i gymnasium och grundskola.
- Öka forskningsanknytningen i grundutbildningen.
- Öka andelen disputerade lärare på lärosätena.
- Öka antalet undervisningstimmar på lärosätena.
- Att forskare och doktorander erbjuds tjänster, inte stipendier eller utbildningsbidrag.
- Marknadsanpassa doktorandlönerna.
- Skapa fler postdoktjänster och tydliga karriärvägar inom högskolan.
- Att lärarna på lärosätena ska ha tid till forskning, utan att vara beroende av externa medel.

Hur säkrar man återväxten av forskare?

Grunden för all forskning är att det finns individer som är intresserade av att satsa på en forskarkarriär. Som Saco skrev härom året: Ingen forskning utan forskare.¹⁴ Detta kan låta enkelt, men forskarförsörjningens betydelse glöms ofta bort i den forskningspolitiska debatten. För att skapa en långsiktigt hållbar forskningspolitik är det viktigt att fundera på hur man lockar fler unga till forskningen och vilka villkor som krävs för att de bästa forskarna ska stanna kvar inom forskningen.

Det finns tendenser som kan leda till problem med forskarförsörjningen i Sverige under de närmaste åren och för vissa ämnesområden. Under mitten av 2000-talet minskade antalet antagna doktorander, bland annat på grund av lärosätenas ekonomiska situation. Det minskade antalet antagna leder sannolikt till en motsvarande minskning i antalet doktorsexaminerade. Samtidigt väntas stora pensionsavgångar inom högskolan, då de stora årskullarna från 1940-talet går i pension. Dessutom har andelen utländska doktorander ökat och många av dessa lämnar sannolikt Sverige efter forskarutbildningen.¹⁵ Den internationella konkurrensen om forskartalangerna är svårbedömd, men den har stor betydelse för forskarförsörjningen eftersom den även påverkar hur stor

¹⁴ Helena Persson och Gunnar Wetterberg (2008) Ingen forskning utan forskare, Sacorapport.

¹⁵ Vetenskapsrådet (2011) Svensk forskarutbildning och högskolans rekryteringsbehov, Promemoria Vetenskapsrådet, Dnr 111-2011-7613.

andel av de svenska forskarstudenterna som stannar i Sverige efter examen.

För att stävja denna utveckling är det viktigt att lärosätena tillförs medel för att säkra forskarutbildningens dimensionering. Men det räcker inte med ett stort antal platser på forskarutbildningen, det måste finnas matchande kvalificerade och behöriga sökanden också.

På senare år har intresset för naturvetenskap, teknik och matematik minskat bland ungdomar och deras prestationer inom dessa områden har försämrats.¹⁶ Om denna trend fortsätter kommer det att bli problem med rekryteringen till utbildningar inom dessa områden, dels för att ungdomarna inte är intresserade, dels för att de gjort gymnasieval som gör att de inte har behörighet till utbildningarna. Detta påverkar inte bara naturvetenskapliga och tekniska utbildningar utan också en del samhällsvetenskapliga utbildningar, som till exempel ekonomi och statistik, där det krävs kunskaper i matematik.

För att bryta den negativa trenden krävs en mängd insatser, både i grundskolan och på högskolorna. De satsningar på matematik, naturvetenskap och teknik som påbörjats inom grundskolan är viktiga, och inom detta område bör det satsas mer statliga resurser. Grundskolan måste också uppmuntra och ta vara på barns naturliga nyfikenhet och kreativitet på ett lekfullt och inspirerande sätt. Detta kan underlättas om fler forskarutbildade lärare verkar inom gymnasiet och grundskolan. Ett första steg är att återinrätta lektoraten i gymnasie- och grundskolan. Detta kan kombineras med att man underlättar för redan verksamma lärare och förskollärare att ta en licentiat- eller doktorsexamen i de ämnen som de undervisar i.

Inom den högre utbildningen uppfattas ofta forskningsanknytningen som ett självklart inslag. Tyvärr stämmer inte denna bild med verkligheten längre. Expansionen inom högskolan har gått ut över kvaliteten och utbildningens forskningsanknytning. Antalet lärarledda timmar är katastrofalt lågt inom framför allt humaniora och samhällsvetenskap, och andelen disputerade lärare är fortfarande under 50 procent vid många högskolor.¹⁷

För att forskning ska uppfattas som en naturlig fortsättning på studierna krävs att studenter inom grundutbildningen har en god och regelbunden kontakt med forskarsamhället. Det är viktigt att undervisande lärare är disputerade, men det är inte tillräckligt för att uppfylla kraven på forskningsanknytning. För att forskningsanknytningen ska vara reell måste läraren också ta in forskningen i sin undervisning.

¹⁶ SOU 2010:28, Vändpunkt Sverige – Ett ökat intresse för matematik, naturvetenskap, teknik och IKT.

¹⁷ Högskoleverket (2011) Universitet och högskolor. Högskoleverkets årsrapport 2011, Rapport 2011:8 R.

Forskningsarbete och forskningens resultat måste vara ett naturligt inslag i utbildningen, till exempel via gästföreläsningar och vetenskapliga artiklar och i samband med uppsatsarbetet. Dessutom måste antalet lärarledda timmar öka för att det överhuvudtaget ska finnas tid för lärarna att relatera undervisning till forskning. Det är också viktigt att lärare som verkar i svaga forskningsmiljöer får möjlighet att interagera med forskare från starkare miljöer. Detta kan till exempel uppnås genom att de som verkar i svaga forskningsmiljöer kopplas till forskningsmiljöer vid starka forskningsuniversitet, till exempel som associerade forskare.

Hur kan man göra forskarkarriären mer attraktiv?

Troligen är det få forskarutbildade som skulle instämma i påståendet "forskarkarriären är attraktiv". Forskning är tyvärr ofta något man satsar på trots de villkor som råder, inte tack vare.

Forskarkarriären är kantad både av hårt jobb och otrygga villkor. 2010 hade drygt en tredjedel av den forskande och undervisande personalen (exklusive doktorander) vid universitet och högskolor en tidsbegränsad anställning.¹⁸ Många lärare har oklara anställningsformer under en stor del av sin karriär. Dessutom saknar många reella möjligheter att bedriva forskning, då de ökade kraven på undervisningsinsatser ofta sker på forskningstidens bekostnad. Lösningen blir att söka externa medel och köpa sig fri från undervisningen, men arbetet med att söka pengar är ofta tidskrävande och utfallet är skralt.

Forskarutbildningen är inte heller någon dans på rosor. Även där har många otrygga finansieringar i form av stipendier eller utbildningsbidrag. Doktoranderna utför drygt en tredjedel av forskningen i Sverige och är en av de kategorier av anställda vid lärosätena som har störst andel forskning i sitt arbete.¹⁹ Det kan tyckas självklart att en person som utför ett arbete ska vara anställd, erhålla lön och omfattas av de sociala trygghetsförmånerna. Men bland doktorandnybörjarna år 2010 fick nästan en tredjedel sin försörjning från utbildningsbidrag eller stipendier.²⁰

Doktorandlönerna skiljer sig inte så mycket åt mellan olika ämnen. Eftersom doktorandlönerna inte är marknadsanpassade är doktorandlönen konkurrenskraftig för studenter från vissa områden, medan den är tusentals kronor lägre än vad de erhållit för ett arbete utanför universitet för studenter inom till exempel teknik och medicin. Det blir självklart svårt att locka de bästa studenterna att stanna kvar och forska när studiekamraterna lämnar universitetet för jobb med bra lön. Om de bästa ska lockas till forskning måste lönen vara på en nivå som är

¹⁸ SCB (2011) Personal vid universitet och högskolor 2010, Statistiska meddelanden UF23SM1101.

¹⁹ SCB (2010) Forskning och utveckling inom universitets- och högskolesektorn 2009, Statistiska Meddelanden UF13SM1001 korrigerad version.

²⁰ SCB (2011) Doktorander och examina på forskarnivå 2010, Statistiska meddelanden UF21SM1101.

rimlig i förhållande till vad arbetsmarknaden betalar för dem som börjar arbeta direkt efter grundutbildningen.

Om man trots allt kämpar sig igenom en forskarutbildning står man inför en otydlig framtid. Karriärvägarna är få, det saknas fasta tjänster vid institutionerna och postdoktjänsterna eller motsvarande räcker bara till en bråkdel av de disputerade. Möjligheten att meritera sig är då liten. De externa medlens betydelse blir extra stor, men som nydisputerad är det inte lätt att få utdelning i dessa sammanhang. Det man kan göra är att ta rygg på sin professor och hoppas på att få vara med i hans eller hennes projekt och ta del av de pengar som professorerna lyckas dra in. Det skapar osjälvständiga forskare som inte får möjlighet att skapa sig en egen, självständig forskningsinriktning.

Hur kan man göra forskarkarriären mer attraktiv? Först och främst måste forskarutbildningens villkor ses över. Doktorandlönerna måste marknadsanpassas så att forskarutbildningen blir ett realistiskt ekonomiskt alternativ för studenter i samtliga discipliner. Doktorander ska i första hand erbjudas tjänster, inte stipendium eller utbildningsbidrag. Doktorander ska precis som alla andra i samhället som utför ett arbete omfattas av de sociala trygghetsförsäkringarna, till exempel vid sjukdom, föräldraledighet och arbetslöshet. Det är även viktigt ur ett jämställdhetsperspektiv, eftersom många doktorander är i en ålder då man normalt bildar familj.

Detsamma gäller självklart även finansieringen av disputerade forskare. Stipendier bör erbjudas endast i undantagsfall, och i dessa lägen kombineras med försäkringslösningar. Dessutom bör man kunna ställa krav på eller åtminstone uppmuntra externa finansiärer att se till att finansieringen är dimensionerad så att den täcker kostnaderna för anställningar, inklusive overheadkostnaderna.

Det måste finnas fler meriteringstjänster för nydisputerade. Dessa tjänster ska vara tidsbegränsade och utlysas och tillsättas i konkurrens efter sakkunnigförfarande för att uppmuntra till rörlighet. Både lärosätena och forskningsråden måste inrätta rejäla startbidrag till unga forskare så att de får möjlighet att meritera sig för fasta tjänster och bygga upp en självständig forskning. Dessa postdoktjänster ska helst omfatta tre plus tre år, men allra minst två plus två år. Under denna tid har den nydisputerade möjlighet att bygga upp en självständig forskningsinriktning och meritera sig för fortsatt anställning.

Rörlighet och samverkan

Saco vill:

- Öka rörligheten dels mellan svenska lärosäten, dels mellan svenska och utländska lärosäten och dels mellan akademien och näringslivet/offentliga sektorn.
- Att forskar- och lärartjänster utlyses och tillsätts i konkurrens efter sakkunnigutlåtande.
- Att befattningsstrukturen på lärosätena ska vara centralt reglerad.
- Införa en kvalitetsindikator som är baserad på rörlighet.
- Införa fler statligt finansierade mobilitetsprogram med rejäla resurser för postdoktjänster.
- Anpassa regelverken så att internationella utbyten underlättas.
- Inrätta gästforskningsprogram och underlätta samarbeten mellan lärosätena.
- Öka samverkan mellan akademien och det omgivande samhället.
- Införa en kvalitetsindikator som är baserad på samverkan.
- Att samverkan ska ses som en merit vid tjänstetillsättningar.
- Att forskningsfinansiärerna värderar samverkan högre vid fördelning av forskningsmedel.
- Öka antalet kombinationstjänster och införa dem i fler ämnesområden, till exempel teknik och samhällsvetenskap.
- Att det ska vara möjligt för de forskarutbildade som lämnat akademien att fortsätta vara vetenskapligt aktiva.
- Att det inte krävs att man är knuten till ett lärosäte för att söka och erhålla forskningsmedel.

Den akademiska rörligheten

Rörlighet mellan forskningsmiljöer bidrar till ökad kvalitet i forskningen, är utvecklande för den enskilde forskaren och bidrar till ett lärosätes utveckling. Tyvärr är rörligheten mellan de svenska lärosätena låg. Endast drygt en tredjedel av de som stannat kvar inom akademien efter disputationen tjänstgör vid ett annat lärosäte än det som de tog examen

vid.²¹ I debatten pratas det ibland om akademisk eller intellektuell inavel då många institutioner i huvudsak rekryterar sina egna forskarstudenter. Bristen på rörlighet är inte något som endast förknippas med de små och medelstora högskolorna, utan är också en realitet på flera av de äldre universiteten.

Det finns säkert forskare som utan att byta miljö rent fysiskt tar in nya impulser och skapar forskning av hög kvalitet. Men för många forskare begränsas kreativiteten av att stanna i samma miljö och arbeta med samma människor år efter år. I dessa fall kan den låga rörligheten hämma nytänkandet och den vetenskapliga utvecklingen. De flesta individers kreativitet gynnas av att byta miljö och kollegor då och då, och nya kollegor kan fungera som en vitamininjektion i ett stagnerande arbetslag. Den mobile forskaren tvingas också förklara och försvara sin forskning när den kommer in i en ny miljö vilket kan ge nya infallsvinklar och perspektiv. Dessutom kan man tänka sig att fler nydisputerade skulle skapa sig en självständig forskningsinriktning tidigare, om de lämnade de professorer och den miljö som de skolats i och vågade prova sina vingar på egen hand.

Den internationella mobiliteten är också av stor vikt. De svenska forskarna behöver internationell erfarenhet och möjlighet att diskutera och utveckla sin forskning i en internationell forskningsmiljö. Men samtidigt som vi vill att våra svenska forskare ska åka utomlands, vill vi inte förlora dem till utlandet för all framtid. Det gäller att forskarkarriären i Sverige uppfattas som så attraktiv att de väljer att komma tillbaka efter en tid utomlands. Att forska i Sverige måste också uppfattas som så pass attraktivt och givande att vi lockar forskare från andra länder att komma hit och bidra med sina kunskaper och perspektiv. Eftersom många stora forskningsnationer har ekonomiska problem och sannolikt kommer att begränsa sina satsningar på forskning de närmsta åren, har Sverige nu en unik chans att rekrytera internationellt framstående forskare.

Vad kan man då göra för att öka rörligheten mellan de svenska lärosätena och öka rekryteringen av utländska forskare? En nödvändig förutsättning är att tillsättningsförfarandet är reglerat och att tjänsterna tillsätts öppet i konkurrens, utifrån fastställda kriterier och med utomstående sakkunniga bedömare. Det ska inte vara möjligt för institutionerna att gynna de egna om det sker på den vetenskapliga kvalitetsens bekostnad.

I och med autonomireformen är det endast två tjänstekategorier som regleras i lag: professor och lektor.²² Övriga befattningar bestämmer lärosätena själva över. Detta är olyckligt då det gör det svårt att jämföra befattningar mellan olika lärosäten. Befattningsstrukturen bör vara

²¹ Högskoleverket (2010) Doktorsexaminerades etablering på arbetsmarknaden, Rapport 2010:21R.

²² Regeringens proposition 2009/10:149 En akademi i tiden – ökad frihet för universitet och högskolor.

centralt reglerad. Detta är viktigt för att underlätta rörligheten mellan lärosätena, men även för att kvalitetssäkra titlarna i den svenska forskarvärlden.

Att reglera tillsättningsförfarandet är inte tillräckligt. Det kan vara en bra lösning för lärosäten som har många externa sökanden som förbigås vid tjänstetillsättningar, men det har noll effekt i de fall det inte finns sökanden utifrån. Då handlar det snarare om att ändra incitamentsstrukturerna, både för institutionerna och för forskarna. Forskarna måste uppmuntras att söka sig till dessa lärosäten, och möjligheten till en flerårig finansierad forskartjänst kan vara den morot som behövs för forskare som harvar runt på kortsiktiga vikariat med liten tid till forskning.

Kanske måste även institutionerna kompenseras för den risk de tar när de anställer en extern forskare vars kapacitet och kompetens de inte har full information om. Ett alternativ är att införa fler statligt finansierade mobilitetsprogram med rejäla resurser, liknande FORMAS mobilitetsstöd men med krav på att hela perioden spenderas vid annat lärosäte. Dessa kan finansiera ett stort antal postdoktjänster som man ansöker i nationell konkurrens och som inte får förläggas vid hemmainstitutionen. Dessa tjänster skulle fungera som ett tillskott till institutionerna men till en väldigt låg kostnad.

Om man utgår från att mobiliteten i sig är kvalitetsdrivande bör den kanske också införas som en bedömningsgrund i resursfördelningssystemet, det vill säga att de institutioner som anställer forskare från ett annat svenskt lärosäte eller från utlandet tilldelas mer resurser. Detta skulle kunna vara den bonus som institutionerna behöver för att våga chansa på oprövade kort.

Det är också viktigt att regelverken anpassas så att internationella utbyten underlättas. Forskare som kommer till Sverige måste ha goda villkor och omfattas av de sociala trygghetssystemen. Forskarlönerna i Sverige måste också vara konkurrenskraftiga i ett internationellt perspektiv.

För de som inte kan eller vill flytta permanent bör det finnas alternativa vägar att knyta kontakter, få nya idéer och nå de positiva effekter som rörligheten har. Möjligheten att under en kortare period gästforska vid en annan institution är viktig, och det bör därför också avsättas statliga medel för den typen av utbyten. Samarbeten mellan olika forskare och forskningsmiljöer bör uppmuntras, liksom förekomsten av ämnesspecifika och tvärvetenskapliga nätverk för idéutbyte och diskussioner.

Samverkan och möjlighet att kombinera arbete och forskning

Lite mer än hälften av de disputerade lämnar universitetsvärlden efter sin disputation. Det är dock stora skillnader mellan olika vetenskapsområden. Bland de som disputerat inom medicin lämnar ungefär tre fjärdedelar, och

andelen är hög även inom naturvetenskap och teknik. Andelen är betydligt lägre för de som disputerat inom humaniora, (ungefär en tredjedel) och samhällsvetenskap (ungefär en fjärdedel).²³ Hur många som lämnar kan förklaras av förändringar i högskolans arbetsmarknad eller arbetsmarknaden utanför högskolan. Ökad möjlighet till forskning utanför högskolan kan få fler att lämna, medan expansionen inom högskolan har ökat möjligheten för disputerade från vissa ämnesområden att stanna kvar inom högskolan.

Att forskarutbildade lämnar akademien ska inte ses som något negativt. Forskarutbildades kunskaper skapar stor nytta inom näringsliv och olika delar av offentlig sektor samt bidrar till tillväxt och ökad kompetens i de verksamheter de kommer till. Det som är mindre bra är att valet att lämna akademien ofta är definitivt idag. När man väl lämnat finns det få vägar tillbaka. Det finns få naturliga samarbeten och det är svårt att vara vetenskapligt aktiv utanför universitetet.

Överlag är samverkan med näringslivet eller den offentliga sektorn lågt prioriterat bland forskarna på lärosätena. Det är inte så konstigt, eftersom samverkan inte är särskilt högt värderat när forskningsmedel ska fördelas eller när tjänster ska tillsättas. Inom universitetet räknas i stort sett bara publiceringar, citeringar och hur framgångsrik man är på att dra till sig externa medel. Samverkan och den tredje uppgiften kommer långt ner på prioriteringslistan.

En ökad rörlighet mellan näringsliv och akademi (eller olika delar av offentlig sektor och akademi) är viktig för att öka nyttan av forskningen och för att ta vara på den kompetens som de forskarutbildade har. Samproducerad forskning är positivt både för akademien och för företagen. Forskarna från lärosätena får nya perspektiv och inspiration till mer verklighetsnära och samhällsnyttiga problemformuleringar, samtidigt som företagen får hjälp att lösa sina problem av personer med hög vetenskaplig kompetens.

En rad insatser, både från staten, resten av den offentliga sektorn, lärosätena och näringslivet behövs för att öka samverkan och möjligheten att röra sig mellan akademien och det omgivande samhället. Staten kan bidra genom att underlätta kontaktytorna mellan näringsliv och akademi. Ett sätt är att stärka forskningsinstitutens finansiering och verka för att öka deras akademiska kompetens. Det behövs överlag fler mötesplatser där näringsliv och akademi gemensamt formulerar forskningsproblem utifrån vad samhället behöver. Näringslivet har också en viktig roll, dels som finansieringskälla, dels genom den kompetens som de kan bidra med. Utbytet av kunskap är en dubbelriktad process som kräver engagemang från båda parter. Det är viktigt att kunskapsutbytet går i båda riktningarna.

²³ Högskoleverket (2010) Doktorsexaminerades etablering på arbetsmarknaden, Rapport 2010:21R.

Ett annat sätt för staten att uppmuntra och belöna samverkan är att införa det som ett kriterium vid kvalitetsbaserad resurstilldelning. Både staten och forskningsfinansiärerna bör värdera samverkan högre vid fördelning av forskningsmedel. Det är också hög tid för högskolor och universitet att belöna erfarenheter utanför akademien vid tjänstetillsättningar. Man kan inte bara stirra sig blind på publiceringar utan måste också inse att det finns andra sätt att mäta en forskares kvalitet och kompetens.

Det måste också finnas fler möjligheter att kombinera forskning och arbete. Kombinationstjänsterna inom den kliniska vården är ett bra exempel på hur man kan kombinera yrkesutövning och forskning. Men de kombinationstjänster som finns inom vården är inte tillräckliga. Det måste inrättas fler kombinationstjänster för den kliniska forskningen och fler yrkeskategorier måste omfattas. Det måste vara möjligt för fler som arbetar inom vården att kombinera sin vanliga tjänstgöring med forskning. Kombinationstjänster kan även vara en bra lösning för andra områden än vården, till exempel samhällsvetenskap och teknik. Exempelvis kan en tjänst delas mellan en myndighet och universitet, eller ett företag och universitet.

Det måste också vara möjligt för de forskarutbildade som helt lämnat akademien att fortsätta vara vetenskapligt aktiva. För att underlätta detta måste det vara möjligt att söka och erhålla forskningsanslag utan att vara direkt knuten till ett lärosäte. Forskare måste alltid bedömas utifrån vad de gjort, inte var de gjort det. Det ska vara möjligt att ha en bra forskarkarriär även utanför akademien. Allt annat vore ett enormt slöseri med forskarkompetens.

Slutligen måste de forskarutbildades ställning i arbetslivet stärkas. Deras utbildning och kompetens är en stor tillgång för de flesta arbetsgivare. De olika delarna av arbetsmarknaden måste förstå vilken nytta de kan ha av en forskarutbildad.

Saco, Sveriges akademikers centralorganisation, är den samlande organisationen för Sveriges akademiker. Vi är en partipolitiskt obunden facklig centralorganisation. Sacos 22 självständiga förbund företräder yrkes- och examensgrupper från hela arbetsmarknaden, inklusive egenföretagare. Något som förenar våra medlemsförbund är akademisk utbildning, kunskap, kompetens och yrkesstolthet. Totalt är över 600 000 akademiker medlemmar. Som företrädare för Sveriges akademiker är det självklart för Saco att ständigt påverka kunskapsnivån i Sverige. Utbildning och forskning som ger kunskap är en investering för såväl samhället som individen och är en av de viktigaste faktorerna för tillväxt och utveckling av ett samhälle.

Saco, Box 2206, 10315 Stockholm
tel vx: 08-6134800, www.saco.se